

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY

Ústav jižní a centrální Asie

Obor: Indologie se specializací hindština

Bakalářské studium

Bakalářská práce

Polina Sokolkina

Pasivum ve staré avadhštině

The passive voice in Old Awadhi

Praha 2018

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Strnad, Ph.D.

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Jaroslavu Strnadovi, Ph.D. za jeho vstřícnost a podporu a také za poskytování potřebných materiálů a softwaru. Děkuji též svému příteli za jazykovou korekturu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 27. května 2018

Polina Sokolkina

Abstrakt: Práce se zabývá zkoumáním pasiva ve staré avadhštině na podkladě jednoho z nejdůležitějších a nejrozsáhlejších děl, složených v tomto literárním dialektu staré hindštiny – *Padmávat* Malika Muhammada Džájasího (asi 1494–1542). Hlavním cílem práce je porovnání různých druhů pasiva ve staré avadhštině a v současné standardizované hindštině, a to jak z hlediska formy, tak z hlediska jeho možných modálních významů. Kromě teoretického popisu formální i sémantické stránky pasiva ve staré avadhštině podloženého množstvím konkrétních příkladů a analýzy pasivních slovesných forem, práce obsahuje také charakteristiku literárního a jazykového kontextu *Padmávat* a stručnou charakteristiku staré avadhštiny.

Abstract: This thesis concerns with an investigation of the passive voice in Old Awadhi on the basis of one of the most important and extensive works composed in this literary dialect of Hindi – Padmávat of Malik Muhammad Jayasi (ca. 1494–1542). The main objective of the work is to compare different kinds of passives in Old Awadhi to the ones of modern standardized Hindi, both in terms of form and and in terms of its possible modal meanings. Besides theoretical description of formal and semantic aspects of the passive voice and analysis of passive verb forms in Old Awadhi, supported with a numer of specific examples, the thesis contains a description of the literary and linguistic context of Padmávat and a brief characteristic of Old Awadhi.

Klíčová slova: hindština, pasivum, modalita, stará avadhština, Džájasí, Padmávat

Key words: Hindi, passive voice, modality, Old Awadhi, Jayasi, Padmavat

Obsah

<i>Poznámka k transliteraci</i>	7
<i>Seznam zkratek</i>	8
1. Úvod.....	9
2. Postava Malika Muhammada Džájasího.....	9
3. Úvod do <i>Padmávat</i>	11
3.1 Význam a charakteristika.....	12
3.2. Obsah díla	12
4. Literární tradice staré avadhštiny.....	13
5. Prameny	15
5.1 Primární prameny	15
5.1.1 Rukopisy	15
5.1.2 Knižní vydání.....	15
5.1.3 Digitální zdroje a metodologické problémy	15
5.2 Sekundární literatura.....	16
6. Metodologie.....	17
6.1 Konkordance.....	18
6.2 Zpracování výstupu.....	19
7. Charakteristika staré avadhštiny	19
7.1 Stručný gramatický popis	20
7.1.1 Podstatné jméno	21
7.1.1.1 Rod.....	21
7.1.1.2 Číslo	21
7.1.1.3 Pád	21
7.1.2 Sloveso.....	22
7.1.2.1 Určité tvary slovesné	22
7.1.2.2 Neurčité tvary slovesné	22

8. Metrum a jeho vliv na pravopis	22
9. Pasivum.....	23
9.1 Formální morfologie	24
9.1.1 Syntetická pasiva	24
9.1.2 Analytická pasiva.....	24
9.1.3 Antikauzativa	25
9.2 Historická morfologie	25
9.3 Modalita pasiv.....	26
9.3.1 Terminologie.....	26
9.3.1.1 Interní modalita.....	26
9.3.1.2 Externí modalita.....	27
9.3.1.3 Deontická modalita	27
9.3.1.4 Epistemická modalita.....	27
9.3.2 Modalita syntetických pasiv	28
9.3.2.1 Pasiva s afixem <i>-i-</i>	28
9.3.2.2 Pasiva s afixem <i>-ij-/-iji-</i>	31
9.3.3 Vliv původu afixů na modální funkce	32
9.4 Modalita analytických pasiv	33
10. Kauzativní pasiva.....	34
10.1 Historická morfologie	35
10.2 Formální morfologie	35
10.3 Morfematická homonymie.....	36
10.4 Modalita kauzativních pasiv	41
11. Závěr	42
<i>Seznam použité literatury</i>	44

Poznámka k transliteraci

V celé práci se transliterace v citacích originálních textů (a všude tam, kde je přesnost přepisu nezbytná) řídí podle mezinárodně akceptovaných transliteračních pravidel pro přepis indických písem do latinky. Od tohoto přepisu se však odchyluje v případě vokálu /a/ v přepisu textů moderní standardní hindštiny, kde není uváděna transliterace, ale fonetická transkripce: v závislosti na poloze ve slově se toto tzv. inherentní /a/ realizuje různě: uvnitř slova se vyslovuje buď plně a zapisuje se standardně: बड़ा → *baṛā*, nebo se vyslovuje oslabeně, případně se úplně vypouští, a je pak nahrazeno apostrofem: करना → *kar'nā*; na konci slova se /a/ zpravidla nevyslovuje, v těchto případech se v transliteraci nezaznamenává: काल → *kāl*. Česká fonetická transkripce byla použita v českém textu všude tam, kde nejde o přesné zachycení gramatických forem (např. Džájasí, ale *bujhāī*). Na rozdíl od transkripce je transliterace zapisována vždy kurzívou.

Poznámka k tabulkám

V ilustračních tabulkách v doslovném překladu do češtiny uvádím pouze ty gramatické kategorie, jež jsou pro účely této práce podstatné, tzn. pouze u pasiv, u absolutivů, participií minulých a některých dalších větných členů, jejichž čas, rod a číslo jsou pro interpretaci veršů důležité. Po českém překladu vždy následuje překlad do moderní hindštiny z edice V. S. Agravála.

Seznam zkratek

abs.	absolutiv	sg.	singulár
adj.	adjektivum	subst.	substantivum
adv.	adverbium	konj.	konjunkce (spojka)
ak.	akuzativ	suf.	sufix
akt.	aktivum		
dat.	dativ		
denom.	denominativum		
dir.	directus (přímý pád)		
erg.	ergativ		
f.	femininum		
fut.	futurum		
gen.	genitiv		
IA	indoárijské jazyky		
imp.	imperativ		
impf.	imperfektum		
instr.	instrumentál		
ip.	participium imperfektivní		
kz.	kauzativum		
m.	maskulinum		
MIA	středoindoárijské jazyky		
MSH	moderní standard. hindština		
NIA	nové indoárijské jazyky		
obl.	oblicuus (nepřímý pád)		
OIA	staré indoárijské jazyky		
os.	osoba		
pas.	pasivum		
pl.	plurál		
postp.	postpozice		
pp.	participium perfektivní		
pref.	prefix		
pres.	prézens		
pron.	pronomen		
PV	Padmávat		

1. Úvod

Tématem této práce je stará avadhština v romantickém eposu Malika Muhammada Džájasího *Padmávat*. Zvláštní pozornost je věnována pasivům, jejich morfologii, funkčnímu repertoáru a zejména modalitě. Budeme se zde zabývat pouze určitými tvary přítomnosti (tzv. minulá participia, jež v případě tranzitivních sloves mají též pasivní význam, ale užívají se v tzv. ergativních konstrukcích, jejichž význam je aktivní, ponecháme stranou). Vedlejším cílem práce je představit stručně autora eposu Malika Muhammada, samotný epos *Padmávat* – jednu z nejstarších a nejkrásnějších památek hindské literatury – a také poskytnout stručné informace o jazyce, ve kterém byl epos napsán, tj. o staré avadhštině.

V první části nahlédneme do života autora a zeptáme se, proč zrovna jeho práce je nejvhodnější pro zkoumání staré avadhštiny. Po sociohistorickém úvodu bude následovat úvod do eposu *Padmávat* s překladem několika fragmentů. Dále se již budeme zabývat přímo avadhštinou a jejím popisem, a na závěr přeneseme pozornost na prvotní objekt zkoumání této práce – pasiva a morfologii, původ a modalitu.

2. Postava Malika Muhammada Džájasího

O životě Malika Muhammada se dozvídáme pouze z děl samotného autora: konkrétně z *Padmávat* a dalších jeho děl – *Ákhirí Kalam* a *Akharavat*.¹ Z jeho slov je známo, že se narodil v roce 1494 (nebo 1495), většinu svého života strávil v Džájasu, súfijském centru, na území dnešní obce ve státu Uttarpradéš, a svá nejplodnější léta strávil u dvora Šéra Šáha Súra jako básník. Mnozí badatelé považují Džájas rovněž za místo jeho narození, opírajíce se o následující verše z *Ákhirí Kalam*:

*jāyasa nagara mora asthānū. nagara ka nāvā ādi udayānū.
tahā devasa dasa pahune āeū. bhī bairāga bahuta sukh pāeū.*²

„Džájas je mým domovem, jeho dřívější název je Udajánú. Jako host jsem tam přišel na krátkou dobu, ale stav se asketou poznal jsem tam štěstí.“ Smysl slov, že poeta do Džájasu přišel na krátkou dobu jako host, se zde vykládá alegoricky ve smyslu narození. Problém je, že se obsah těchto řádků může brát také doslovně: nejdřív básník do Džájasu odněkud přicestoval se záměrem zůstat ve městě jen krátce, ale stalo se něco, co ho přimělo se zdržet mnohem déle. Kvůli tomu, že jeden verš se může vykládat různě, existuje názorový spor ohledně toho, byl-li básník skutečně narozen v Džájasu nebo ne.

Z *Padmávat* se dozvídáme, že Malik Muhammad oslepl na levé oko a přišel o sluch levého ucha. Pravděpodobně se to stalo kvůli prodělaným neštovicím, jež postihly obličej a zdeformovaly jeho levou stranu. O své vadě Džájasí mluví jako o boží milosti a porovnává se s měsícem, na němž tvůrce zanechal skvrnu, ale přesto ho nechal jasně svítit v nebi:

*eka naina kabi muhamada gunī. soi bimohā jeī kabi sunī.
cāda jaisa jaga bidhi autārā. dīnha kalañka kīnha ujiārā.
jaga sūjhā ekai naināhā. uvā sūka asa nakhatanha māhā.
jaū lahi ābahi dābha na hoī. tau lahi sugandha basāi na soī.*³

„Muhammad má sice jedno oko, ale v tom je jeho nadání – básní každého okouzlí. Je podoben měsíci, jemuž Bůh nadělil skvrnu, ale přesto nechal zářivě svítit. Plod manga

¹ Grierson, Shirreff (tr.) 1944, str. vii.

² Gupta 1952, str. 690.

³ PV 01.21.1–4

nedostane svou nádhernou vůni, dokud se na něm neobjeví tmavá místa. Jedním okem pozoruje svět Muhammad a svítí jasně, podoben jednookému Šukrovi⁴“.

Je známo, že Džájásí vedl poustevnický život. Jako příčina se tradičně uvádí smrt obou synů v jakési katastrofě. Tělesná znetvořenost Džájásího také mohla pobídnout básníka opustit domov, vzdát se světského života a obrátit se k súfijskému mysticismu. Část života po dokončení *Padmávat* básník strávil v izolaci v lesích Rámnagaru poblíž Améthí, kam se přestěhoval buď na pozvání od místního rádži, nebo na doporučení duchovního učitele. Guruem Džájásího byl Muhíuddín, představitel linie duchovních učitelů, založené Ašrafem Džahángírem⁵. Sajjidu Ašrafovi věnuje Džájásí několik veršů v předmluvě k *Padmávat* a říká o něm, že on zapálil lampu v jeho duši, a ta osvětila jeho život. Džájásí se mimo jiné podílel na súfijském hnutí *Mahadevi*, jež vzniklo v Džaunpuru na půdě náboženské školy při mešitě *Atala Masjid*. Právě tam má svůj počátek hindská súfijská literatura, jejímž reprezentativním autorem je Džájásí.⁶

Ačkoli zeměpisné znalosti Malika Muhammada byly rozsáhlé, stěhování z Džájasu do Amethi (méně než 30 km) pravděpodobně bylo nejdelsí cestou v životě básníka. Jeho znalosti o světě mimo území Avadhu pocházely vesměs z příběhů vyprávěných cestovateli.

Přesné datum smrti básníka není známo. V některých zdrojích se jako datum smrti uvádí rok 1540–1541, ale tato informace není dostatečně podložena.⁷ Podle všeho se ale dožil velmi vysokého věku: ve finálních verších *Padmávat* píše o sobě už jako o velice starém člověku bez zubů, vlasů, citů. V takovémto stavu musel ale přicestovat do Amethi a strávit tam ještě několik let před svou smrtí. Jeho hrobka se nachází tři kilometry od Rámnagaru.⁸

⁴ Jednooké hinduistické božstvo ztotožňované s Venuší.

⁵ Veliký súfijský světec dvou – Čištíja a Kadiríja – řádů súfismu.

⁶ White 1965: str. 117.

⁷ McGregor 1984: str. 67.

⁸ Grierson, Shirreff (tr.) 1944: str. vii – viii.

3. Úvod do *Padmávat*

3.1 Význam a charakteristika

Jedná se o dílo ve staré avadhštině v žánru mystické milostné romance premákhyan, inspirované perským žánrem masnaví. Je to první význačné dílo ve východní hindštině, jež vznikalo v průběhu dvaceti let (1520–1540) v Džájasu, významném náboženském centru řádu čistíja. *Padmávat*, dílo pozoruhodné především pro svůj věk, je také vysoce ceněno pro originalitu svého námětu i poetickou formu a často se považuje za jeden z nejkrásnějších milostných příběhů v dějinách hindské literatury. Dílo je též zajímavé svou komplexností: hlavní děj se prolíná s historickými událostmi, mytologickými pasážemi a popisem reálií každodenního života. Poema má asi šest tisíc veršů a je rozdělena na padesát osm khand, z nichž každá obsahuje různý počet slok, sestavených v pravidelném metru ze sedmi veršů čaupái následovaných dóhou.

3.2 Obsah

Motiv, jehož základem je daleké a často velice nebezpečné putování prince za vytouženou princeznou z jiného království, se často objevuje ve mnoha literárních tradicích středověké severní Indie.⁹ Na něm je také postaven příběh *Padmávat*: hlavní dějovou linií je zde cesta rádžputského krále Ratansena za sinhalskou princeznou Padumávatí a jejich následné odloučení. Velice stručně nám svoje dílo představuje sám autor v posledních verších v předmluvě:

<i>sana naũ se saintālisha ahai</i>	Je rok devět set dvacet sedm ¹⁰
<i>kathā arambha baina kabi kahai</i>	A básník začíná svůj příběh:
<i>singhala dīpa paduminī rānū</i>	Princeznu ostrova Sinhala Padumini
<i>ratanaseni citaura gaḍha ānī</i>	Král Ratansen přivezl do Čitauru.
<i>alāudī ḍhillī sulatānū</i>	(Když) Alláuddin, Sultán z Dillí,
<i>rāghau cetana kīnha bakhānū</i>	Dostal zvěst o její nebyvalé kráse,
<i>sunā sāhi gaḍha chenkā āī</i>	Přišel a obklíčil pevnost Čitaur,
<i>hindū turakahī bhāī larāī</i>	A začala bitva mezi hinduisty a muslimy.
<i>ādi āta jasi kaththā ahai</i>	Od začátku až do konce, jak příběh je,
<i>likhi bhāṣā caupāī kahai</i> ¹¹	Básník ho zapsal jazykem lidu v čaupái ¹² .

⁹ Sreenivasan 2007: str. 3.

¹⁰ Podle islámského kalendáře Hidžri; 1520 n. l..

Aby si čtenář vytvořil určitou představu o obsahu díla (nikoli však o jeho poetické hodnotě), uvádím zde své trochu méně stručné převyprávění:

Na ostrově Sinhala žila nesmírně krásná princezna, která se jmenovala Padumávati. Měla skvělého přítele – mluvícího papouška, pandita Hirámána. Král tuto náklonnost neschvaloval a rozkázal papouška zabít, načež polekaný papoušek z paláce odletěl. V lese ho popadl lovec a prodal na trhu jednomu Čitaurskému bráhmánovi, od nějž papouška následně koupil král Čitauru Ratansen. Hirámán mu pověděl o báječné kráse Padumávati a král se beznadějně zamiloval. Stav se jogínem, rozhodl se vydat na cestu za Padumávati a přivést ji do Čitauru. Společně se svou svitkou a papouškem v roli gurua se Ratansen dostával do četných nesnází, musel překonat sedm moří, čelit bouřím, ale nakonec bezpečně dorazil na ostrov Sinhala. Hirámán letěl napřed a barvitě popsál své paničce hrdinství krále Ratansena a ta se do něj také zamilovala a když král dorazil, konala se bohatá svatba. Padumavati radostí celá nesvá odplula spolu s Ratansenem. Doma ale čekala opuštěná, zuřící první manželka Ratansena Nágmatí, a zatímco s ní Padumávati zápasila o moc, o kráse sinhalské princezny se dozvěděl Alláuddin Chaldží, vládce Dillíského sultanátu, a začal po ní nesmírně toužit, sebral armádu a oblehl pevnost Čitaur. Po dlouhém obléhání Ratansen ustoupil požadavku Alláuddina a ukázal mu její odraz v milionu zrcadel. Alláuddin se zamiloval ještě více, zajal Ratansena a odtáhl s ním do Dillí. Dva čitaurští důstojníci, Gora a Bádíl, vyrazili za Ratansenem, pomohli mu utéci, ale na zpáteční cestě byli pronásledováni a zabiti, načež byl zabit také Ratansen v bitvě proti Alláuddinovi. Padumávati a Nágmatí doprovodily mrtvého manžela na pohřební hranici a upálily se spolu s jeho tělem.

Nehledě na to, že se do příběhu vplétají historické události, jako je dobytí pevnosti Čitaur Alláuddinem, skutečná existence princezny Padumávati není podložena a děj poémy je považován za zcela fiktivní.¹³

¹¹ PV 01.22.1-5

¹² viz 8. Metrum a jeho vliv na pravopis.

¹³ McGregor 1984, str. 69

4. Literární tradice staré avadhštiny

Přestože avadhská literární tradice je poněkud méně rozsáhlá než ta bradžská, ve staré avadhštině bylo složeno několik velice důležitých hindských děl a zůstalo zachováno velké množství rukopisů s datací od počátku šestnáctého století až do konce století devatenáctého.

Jednou z nejdůležitějších literárních památek ve staré avadhštině je Tulsídásův *Rámčaritmánas* (1575). Je to jedno z vůbec nejoceňovanějších děl napsaných v nové indoárijské hindštině. V podstatě je to vernakulární adaptace sanskrtské Rámájany, oceňovaná spíše za svou poetickou formu než za originalitu námětu. Kromě něj se Tulsídásovi, jenž jinak tvořil převážně v bradžštině, připisuje též autorství *Jánakií Mangal* a *Párvatí Mangal*.

Druhým nesmírně pozoruhodným dílem v tomto literárním jazyce je romantický epos Malika Muhammada Džájasího *Padmávat* složený v roce 1540 u dvora Šéra Šáha Súra, jenž je také hlavním objektem zkoumání této bakalářské práce.¹⁴ Je to pravděpodobně druhé nejstarší dochované dílo ve staré hindštině. Nejstarším dílem je Kutbanova *Mrgávatí*, jež byla složena v roce 1512 rovněž ve staré avadhštině a – což je pozoruhodné – u dvora Šéra Šáhova otce.

Důvodem, proč jsem jako zdroj pro čerpaní materiálu zvolila právě *Padmávat* Džájasího (nikoli populárnější *Rámčaritmánas* Tulsídáse), je relativní nezávislost avadhštiny Džájasího na ostatních dialektech a hlavně na sanskrtu. Ve srovnání s Tulsídásem je avadhština Džájasího výrazně „čistší“, tj. prosta okolních vlivů. (V té době si totiž mluvčí různých dialektů mohli vzájemně rozumět, žádný literární standard neexistoval, což umožňovalo spisovatelům se volně se pohybovat mezi dvěma, třemi i více nářečími.) Příčinou absence sanskrtské slovní zásoby u Džájasího je s největší pravděpodobností fakt, že Malik Muhammad pocházel z rodiny muslimů, a sanskrť se nikdy neučil. Své opus magnum složil v té avadhštině, kterou se skutečně mluvilo za jeho časů na území Avadhu.¹⁵

Mezi další četná díla v tomto literárním dialektu patří *Avadha-bilása* od Lál Dása Gupty (1642), složené o století později než *Padmávat* v Ajódhje. Přestože dílo nemá moc velkou literární hodnotu, je zajímavé z hlediska lingvistického a sociohistorického, jelikož poskytuje podrobnosti o každodenním životě tehdejší doby.¹⁶

¹⁴ Tamtéž, str. 1–18.

¹⁵ Saksena 1971: str. 11.

¹⁶ Tamtéž, str. 4.

5. Prameny

5.1 Primární prameny

5.1.1 Rukopisy

Padmāvat byla složena v avadhštině, novindickém jazyce, ale zapsána v persko-arabském písmu, v němž se nezapisuje většina krátkých samohlásek, což značně komplikuje čtení a porozumění danému dílu. Nejstarší dochovaný rukopis je z roku 1675 a je též v persko-arabském písmu. Báseň se mnohokrát přepisovala do nágari. Tyto přepisy se vyznačují velkým množstvím variant, ale též chyb, k nimž pravděpodobně docházelo během snah učinit obsah „srozumitelnějším“. Autorem přepisu nejbližšího k originálu je Pandit Rám Džasan z Varánasí, nicméně i v jeho případě obsahuje téměř každý řádek chybu¹⁷. Grierson uvádí jako primární prameny pro svoji edici několik persko-arabských rukopisů z perského katalogu Indian Office Library a mluví o nich jako o těch nejpřesnějších, a dále dva v dévanágarí, jejichž pravopis je značně ovlivněn sanskrtem.

5.1.2 Knižní vydání

V současné době existuje několik edicí *Padmāvat*, nejznámější a nejpoužívanější jsou od V. Š. Agravála¹⁸, M. P. Gupty¹⁹ a G. A. Griersona²⁰. Jako primární zdroj jsem pro svou práci zvolila edici V. Š. Agravála, a to mj. z toho důvodu, že jako jediná existuje v digitální podobě, což umožňuje pracovat s textem mnohem produktivněji. Zároveň jsem si vědoma, že pokud jde o uvádění rukopisných pramenů či popisu metod, mohla by Griersonova edice tu Agraválovu předčít, je ale nekompletní: pokrývá jen prvních dvacet pět khandů díla.

5.1.3 Digitální zdroje a metodologické problémy

Během svého bádání jsem měla k dispozici celé dílo ručně přepsané do latinky, a to ve dvou edicích: od H. Nagasaki a od W. Callewaerta. Jak bylo zmíněno výše, digitální podoba textu výrazně usnadňuje sběr dat a jejich zpracování: speciální programy (viz 6.2 Zpracování výstupu) umožňují vyhledávání slov a slovních spojení v kontextu, zjištění frekvence výskytu apod. Jako základní text pro vyhledávání pasivních tvarů jsem použila edici Nagasaki a částečně i verzi Callewaertovu: obě verze jsem porovnála a tímto způsobem přišla na existenci některých nepřesností v přepisování jak u Nagasaki, tak i u Callewaerta, týkající se

¹⁷ Grierson 1896: str. 2.

¹⁸ AGRAVAL, V.S. ed. *Padmāvat: Mul aur Sanjivani Vyakhya*. Chirgaon, 1961

¹⁹ GUPTA, M. P. ed., *Padmavat*. Allahabad: Bharati Bhandar, 1973

²⁰ GRIERSON, G. A., DVIVEDI. M. S. (eds.) *Padumawāti of Malik Muhammad Jaisi*. Calcutta: The Baptist Mission Press, 1896

například délky samohlásek. Z tohoto důvodu jsem si správnost přepisu musela během celé práce s korpusem průběžně ověřovat nahlížením do tištěné Agraválovy edice.

5.2 Sekundární literatura

Téma pasiv ve staré avadhštině stále zůstává neprobádané: neexistuje totiž žádná studie, podrobně se zabírající touto kategorií sloves a všestranně ji popisující. V nejobsáhlejší gramatice avadhštiny *Evolution of Awadhi: A Branch of Hindi* od B. R. Saksény²¹ jsou pasiva zmíněna jen letmo, doslova jen na pár stránkách, a ani množství jejich forem, ani jejich modální potenciál nejsou popsány. Co se týče jmenovitě Džájasího, žádná monografie popisující jeho dílo po gramatické stránce rovněž neexistuje. Velice stručný gramatický popis nalezneme v knize L. Dhar *Padumávatí: A linguistic study of the 16th century Hindi (Avadhi)*²². Zmíněná práce je sice výjimečná tím, že pracuje pouze s Džájasího avadhštinou (přestože jazykem Džajasího, Tulsího, Kutbana a dalších je to, čemu říkáme „avadhština“, nejedná se ve všech případech o zcela identickou řeč, jsou mezi nimi jisté rozdíly), data uvedená tam ale jsou neúplná, alespoň co se týče pasiv. Dhar se zmiňuje jen o části pasivních afixů, z rozsáhlého modálního repertoáru pasiv uvádí jen zdvořilostní imperativ a – stejně jako Saksena – vůbec nezmiňuje existenci kauzativních pasiv. Dále se něco o jazyce Džájasího můžeme dozvědět z díla indického autora P. Šukly *Jāyasī kī bhāṣā*²³. Název je poněkud zavádějící: může totiž vytvářet dojem, že je to práce na převážně lingvistické téma, zatímco ve skutečnosti se gramatickým popisem jazyka zabývá jen částečně: najdeme v ní popis Džájasího literárního stylu, pojednání o básnickově slovní zásobě, spekulace o způsobu jeho života, také se něco málo dozvíme o gramatice, ale jen minimálně o pasivech.

Staroavadhská pasiva jsou zatím velice málo popsána. Existuje ale podrobný popis pasiv jiných novindických jazyků, jako např. staré radžasthánštiny od L. P. Tessitoriho²⁴ a dále články L. V. Khokhlové²⁵, zabývající se pasivy a jejich modálními funkcemi ve staré gudžaratštině, paňdžábštině a radžasthánštině. Těmito články jsem se během svého bádání nechala mnohokrát inspirovat.

²¹ SAKSENA, B. R. *Evolution of Awadhi: A Branch of Hindi*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1971

²² DHAR, L. *Padumávatí: A linguistic study of the 16th century Hindi (Avadhi)*. London: Luzac & Co, 1949

²³ SHUKLA, P. *Jāyasī kī bhāṣā*, Lakhnau: Viśvavidyālay Hindi Prakāśan

²⁴ TESSITORI, L.P. *Notes on the Grammar of the Old Western Rajasthani with Special Reference to Apabhramṇa and to Gujarati and Marwari*. Indian Antiquary, February 1914 - June 1916.

²⁵ KHOKHLOVA, L.V. *The distribution of analytic and synthetic passives in Indo-European languages of western India*, 2003.

Co se týče Džájasího života, čerpala jsem z úvodních částí různých edicí *Padmávat*, hlavně od Agravála, Griersona a G. A. Shirreffa²⁶ a z dějin hindské literatury od R. S. McGregora²⁷.

Pro práci s textem *Padmávat* ve staré avadhštině, překlad a interpretaci veršů jsem použila slovník staré hindštiny *Dictionary of Bhakti* od W. M. Callewaerta²⁸.

²⁶ GRIERSON, G. A., SHIRREFF A. G. (tr.), *Padmavati of Malik Muhammad Jaisi*. Calcutta, 1944

²⁷ MCGREGOR, R. S. *Hindi Literature from its Beggining to the Nineteenth Century*, Wiesbaden: Otto Harrassowits, 1984

²⁸ CALLEWAERT, W. M., *Dictionary of Bhakti: North Indian Bhakti Texts into Kkarī Bolī, Hindī and English*, 1. vyd. New Delhi: D.K. Printworld, 2009

6. Metodologie

6.1 Konkordance

Pro vyhledávání pasivních tvarů v elektronické verzi *Padmávat* jsem používala konkordanční program WordSmith²⁹, jenž umožňuje generování tzv. konkordančních seznamů na základě konkrétních dotazů – kombinací znaků a symbolů. Konkordanční seznam obsahuje veškeré výskyty hledaných kombinací znaků ve zvoleném textu, a to spolu s jejich kontextem. Pomocí určitých symbolů lze stanovit polohu hledané kombinace ve slově. Např. chceme-li vyhledat všechna slova s pasivní koncovkou *-ījai*, musíme formulovat dotaz takto: */*ījai/*. Hvězdička */** zde označuje několik libovolných znaků v rámci jednoho slova.

Níže je ukázka výstupu na dotaz */*ījai/*:

*dījai dharai kahā āpana **ījai** sābhāri. {PV 27.35.c} tasa*

*{PV 27.35.a} jasa kichu **dījai** dharai kahā āpana lījai sã*

*dījai. pāvai pāni diṣṭi so **kījai**. {PV 32.03.4} anu rākhā tu*

Chceme-li vyhledat slova s pasivním afixem *-īj-* nezávisle na osobní koncovce (*-a*, *-e*, *-ai*), musíme dotaz zformulovat jinak: */*īj*/*. Podobně se dají dohledávat nejen kombinace znaků v rámci téhož slova, ale také několika slov. Pro vytvoření seznamu všech analytických pasiv tvořených absolutivem a jednou z forem slovesa *jānā* „jít“, je tedy třeba zadat: */*i jāi/*:

*jaisini bhujā kalāi tehi **bidhi jāi** na bhākhi. {PV 41.16.c}*

*jaū dhovai koī. tabahū **bisāidhi jāi** na dhoī. {PV 36.09.6}*

*āhi kara cīrū. so pahirē **chili jāi** sarīrū. {PV 41.19.7} pāl*

Dotaz */*i * jāi/* nám umožňuje vyhledat analytická pasiva s jakýmkoliv dalším slovem, které může stát mezi absolutivem a slovesem *jīt*, například různé formy záporné částice „ne“ (*nahī*, *nahī, na*):

*{PV 41.01.c} sauhā **nirakhi nahī jāi** nihārī nainanha āvai*

*padumāvati āhi anūpā. **barani na jāi** kāhu ke rūpā.*

²⁹ <http://www.lexically.net/wordsmith/>

jībha jaĩ hoi gosāĩ. kahi na jāĩ astuti jahã tãĩ.

{PV 35.05.6} sahi nahĩ jāĩ sauti kai jhārā. dosar

6.2 Zpracování výstupu

Po vytvoření seznamů všech potenciálních pasivních konstrukcí pomocí konkordančního programu jsem musela každý jednotlivý případ ověřit „manuálně“. Kvůli morfematické homonymii se totiž v počítačem vypracovaném seznamu mohou objevit slova a slovní spojení úplně jiné povahy (viz 10.3 Morfematická homonymie). K tomuto problému nedocházelo u syntetických pasivních afixů *-ij-/-iji-*, jelikož pro ně ve staré avadhštině neexistuje žádný homonymní morfém (s výjimkou údajného optativního afixu *-iji-*, jehož existence je ovšem tématem pro další bádání³⁰). *Poněkud problematické bylo na druhé straně zpracování potenciálních kauzativních pasiv, a to kvůli hojnému funkčnímu repertoáru afixů -ā, -i, -ī, také -ā a -ī tvořící dohromady -āī (typické zakončení pro abstraktní substantiva ženského rodu, viz 10.4.1), největší problém tvořila*

Potvrdila-li se při kontextové interpretaci zkoumaného tvaru, že jde skutečně o pasivum, následovalo stanovení, zda obsahuje modalitu (viz 9.3 Modalita pasiv), a pokud ano, pak jakou. Vzhledem k tomu, že ve staré avadhštině není modalita vyznačena formálními morfologickými prostředky, je třeba ji zjišťovat pečlivou analýzou kontextu, v němž se daný tvar nachází.

³⁰ viz 9.3.3 Vliv původu afixů na modální funkce

7. Charakteristika staré avadhštiny

Jedná se o středověký jazyk tzv. „hidského areálu“, jenž se spolu s bradžštinou používal jako jeden z hlavních jazyků hindské literatury, dokud nebyl v 19. století nadobro vytlačen západní hindustánštinou a poté moderní hindštinou.³¹ Tento tzv. literární dialekt se rozšiřoval hlavně na území Avadhu³², ve městech jako Prajág, Ajódhja, Džaunpur a v jejich okolí. V současné době se stopy staré avadhštiny občas nacházejí v dílech autorů pocházejících z Avadhu, tvořících ale jinak v moderní hindštině.³³

Stará avadhština jako novoindoárijský (NIA) jazyk se od starších vývojových fází indoárijských (IA) jazyků (prákrty, apabhraṇṣa) odlišuje četnými změnami: redukce rozsáhlého pádového systému v podstatě jen na directus (přímý pád) a obliquus (nepřímý pád), aktivní užívání ergativních konstrukcí v perfektu, užívání jmenných slovesných forem.³⁴ Co se týče flexe, stará avadhština představuje přechodové stadium: na rozdíl od výhradně flektivních staroindoárijských (OIA) jazyků užívá pro vyjádření určitých gramatických funkcí také pomocná slovesa, ale pořad ještě zachovává mnohem vyšší míru ohýbání než převážně analytická, moderní standardizovaná hindština (MSH). Např. pád ve staré avadhštině může být vyjádřen dvěma způsoby: buď pomocí postpozic, nebo prostřednictvím pádových koncovek, anebo jejich kombinací; rovněž pasivum se vyjadřuje buď jako v MSH použitím pomocného slovesa, nebo se odvozuje od slovesného kmene pomocí afixů jako v sanskrtu.

7.1 Stručný gramatický popis³⁵

V této kapitole se budu zabývat popisem pouze těch slovních druhů, jejichž tvar je pro problematiku pasiv rozhodující, např. substantiva a adjektiva, jejichž rod je důležitý při rozhodování mezi kauzativním pasivem a minulým participiem (viz 10.3 Morfematická homonymie), a popisem slovních druhů, s nimiž je pasivní kauzativum homonymické (absolutivů a minulých participií).

³¹ Saksena 1971: str. 11.

³² Historická oblast nacházející se na území současného severoindického státu Uttarpradéš.

³³ Tamtéž, str. 11.

³⁴ Strnad, J. *Historická mluvnice IA a hindštiny*, str. 61.

³⁵ V této kapitole jsem čerpala z B. R. Sakseny, *Evolution of Awadhi: A Branch of Hindi*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1971 a L. Dhar. *Padumávati: A linguistic study of the 16th century Hindi (Avadhi)*. London: Luzac & Co, 1949.

7.1.1 Podstatné jméno

Stará avadhština rozlišuje dva rody (femininum a maskulinum), dvě čísla (singulár a plurál) a formálně jen dva pády (directus a obliquus).

7.1.1.1 Určení **rodu** substantiv je u Džájasiho poněkud problematické: *-ī*, *-iā*, *-aī* jsou jediná substantivní zakončení, kde si můžeme být jisti, že jsou to vždy feminina, ostatní zakončení (*-a*, *-ā*, *-i*, *-u*, *-ū*) mohou indikovat kterýkoli rod. Přestože rod substantiva nemůže být přesně určen podle zakončení samotného substantiva, lze jej odvodit podle koncovek minulých participií, některých postpozic, přivlastňovacích zájmen nebo určitých druhů adjektiv, jež se k němu vztahují. U adjektiv je třeba dávat pozor, protože i když adjektiva vztahující se k substantivům ženského rodu obvykle mají koncovku feminina *-i*, *-ī*, často také zůstávají v maskulinu, jelikož to je pro starou avadhštinu nepříznakové.

7.1.1.2 Také **číslo** podstatného jména může být určeno z tvaru samotného podstatného jména jen v menšině případů. U maskulina se zakončením na *-a*, *-ā* se tato koncovka v plurálu občas mění v *-e* (sg. *gājā* „slon“ → pl. *gāje*; sg. *tārā* „hvězda“ → pl. *tāre*), v případě ostatních maskulin je číslo možné zjistit podle tvaru přivlastňovacích zájmen (sg. *mora* „můj“, *tora* „tvůj“, *hamāra* „náš“ → pl. *more*, *tore*, *hamāre*) a koncovek minulých participií. U feminin jsou koncovky adjektiv, přivlastňovacích zájmen a minulých participií pro singulár a plurál stejné (sg. *morī* → pl. *morī*), číslo pak lze odvodit pouze z osobních koncovek slovesných tvarů určitých. Forma plurálu a singuláru se liší u některých substantiv v nepřímém pádě. Nepřímý pád v pl. se zpravidla tvoří koncovkami *-nha*, *-nhā*, *-na*, zatímco v singuláru většinou zachovává podobu kmene a zřídka přibírá koncovky *-e*, *-hi*, *-hī*, *-i*, *-ī* (sg./pl. dir. *cerī* „služka“ – obl. sg. *cerī* obl. pl. *cerinha*).³⁶

7.1.1.3 Jak bylo zmíněno výše, substantiva ve staré avadhštině rozlišují jen directus a obliquus, přičemž ve většině případů substantiva v dir. singuláru a plurálu a v obl. singuláru zachovávají podobu kmene.³⁷ V dir. plurálu maskulina končící na *-a*, *-ā* tento vokál můžou měnit v *-e*, feminina pak v *-ī*. V obl. sg. substantiva užívají zvláštních koncovek jen zřídka, zatímco v plurálu se užívají skoro vždy (viz 7.1.1.2).

³⁶ Saksena 1971: str. 124.

³⁷ Podle Sakseny a-kmeny maskulin také můžou toto koncové *-a* v directu proměňovat v *-u* (SAKSENA 1971, str. 124).

7.1.2 Sloveso

Avadhština má jak určité, tak i neurčité slovesné tvary. Základem pro ně je slovesný kořen, od něhož se odvozuje kmen. Sloveso se formuje připojováním koncovek, afixů a dalších hlásek ke slovesnému kmeni.

7.1.2.1 Určité tvary slovesné

Staroavadhské sloveso ve tvarech určitých rozlišuje tři osoby, dvě čísla – singulár a plurál, tři slovesné časy – přezens (čas přítomný), imperfektum (čas minulý nedokonavý) a futurum (čas budoucí). Přezens a futurum pak mají dva slovesné způsoby: indikativ a imperativ. Dále avadhština má dva slovesné rody: aktivum a pasivum.

7.1.2.2 Neučité tvary slovesné

Avadhština disponuje kromě určitých slovesných tvarů celou řadou tvarů neurčitých, které buď plní funkci slovesných jmen (infinitiv, gerundium), chovají se jako adjektiva (participia), nebo vystupují ve funkci příslovečných určení (tzv. adverbialní participia) a doplňků (absolutiv).

Minulé participium (m. sg. *calā*, f. sg. *calī*, m. pl. *cale*, f. pl. *calī/calī*; m. sg. *āvā*, f. sg. *āī*, m. pl. *āe*, f. pl. *āī/āī*) se užívá k vyjadřování minulého času dokonavého a ve větě se chová jako adjektivum. V případě tranzitivních sloves má pasivní význam a tvoří tzv. ergativní konstrukci s formálně pasivní gramatickou strukturou, jejíž význam je ale aktivní. U Džájasího z rytmických důvodů (viz 8. Metrum a jeho vliv na pravopis) občas končí na krátký konsonant (místo *bujhāī* jen *bujhāi*).

Absolutiv se tvoří přidáním afixu *-i* (může mít i *-ī* zakončení) ke slovesnému kmeni a vyjadřuje děj předcházející ději přísudkového slovesa (*pātī likhi paṭhāī* „napsav dopis poslal“), děj s ním souběžný, okolnost nebo bližší určení způsobu, jímž děj přísudkového slovesa probíhá, a blíží se postavení adverbia, nebo může také plnit funkci příslovečných výrazů.³⁸ U Džájasího je mimo jiné součástí analytických pasivních konstrukcí.

8. Metrum a jeho vliv na pravopis

Severoindické metrum pochází ze sanskrtského a je časoměrné, tj. je založeno na délce slabik (*varna*) a počtu metrických jednotek (*mātra*³⁹) v řádku. Existují slabiky dvojího typu: dlouhé

³⁸ J. Strnad, *Historická mluvnice IA a hindštiny*, str. 95

³⁹ Móra

(podle sanskrtské terminologie *guru* „těžké“, tvoří se dlouhou samohláskou nebo diftongem) a krátké (*laghu* „lehké“, formují se krátkou samohláskou). Jedna krátká samohláska se počítá za jednu mátru, dlouhá a diftong za dvě.⁴⁰

Pro metrum použité Džájasím v *Padmávat* jsou příznačné sloky složené ze sedmi *caupái* následovaných *dóhou*. V případě *caupái* se jedná o verš obsahující dvě části po šestnácti mátrách. *Dóha*, jeden z nejpoužívanějších metrických vzorců hindské poezie, se skládá ze dvou řádků (*pád*) a každý z nich se dále dělí na dvě části: první část pádu obsahuje třináct máter, druhá jedenáct. Dohromady jeden pád v dóze čítá dvacet čtyři máter.⁴¹ Protože Džájasí složil svoje dílo před ustálením severoindických metrických kánonů, jeho metrum je poměrně volné a často neodpovídá později definovaným pravidlům. Nepravidelné verše nacházíme jak mezi *caupái*, tak i mezi *dóhami*: jsou buď o mátru kratší, nebo o jednu či dvě delší (viz př. č. 1-2).⁴² Přesto můžeme pozorovat prodloužení nebo zkrácení délky samohlásek na konci slov v některých verších ve prospěch eufonie, což ovlivňuje pravopis a nutí nás při práci s korpusem neustále řešit otázku, zda to či ono zakončení je pravidelné nebo se do verše dostalo jen z rytmických důvodů (viz př. č. 2).

1. *tapai lāga aba jeṭha asāḍhī. bhai mokahā yaha chājani gāḍhī.*⁴³

1-2 2-1 1-1 1-1 1-2-2 (15) 2 1-1-2 1-1 2-1-1 2-2 (15)

2. *sunatahi rājā gā muruchāī. jānahū lahari suruja kai āī.*⁴⁴

1-1-1-1 2-2 2 1-1-2-2 (16) 2-1-2 1-1-1 1-1-1 2 2-2 (17)

V př. č. 2 *muruchāī* je absolutiv (viz 7.1.2.2 Neučíte tvary slovesné), ale končí na *-ī* místo pravidelného absolutivního afixu *-i*. Prodloužení vokálu zde mohlo vzniknout právě proto, že *-i* dává o jednu mátru méně: počet máter v první části by potom byl patnáct místo pravidelných šestnácti, zatímco v druhé části je o jednu mátru navíc.

9. Pasivum

Avadhština rozlišuje dva slovesné rody: činný (aktivum) – gramatický podmět je původcem děje, a trpný (pasivum) – podmět je cílem děje. V aktivu je agens/nositel děje či stavu vyjádřen subjektem věty, tj. stojí v pozici nejzávažnější. V případě pasivní konstrukce věty se agens přesouvá do nižší pozice, v níž je jeho vyjádření jen fakultativní, popř. se zcela

⁴⁰ Snell 1991: str. 19.

⁴¹ Tamtéž, str. 20-21.

⁴² Dhar 1949: str. 29

⁴³ PV 30.13.1

⁴⁴ PV 11.01.1

odsouvá. Ze sémantického hlediska dochází přitom k potlačení, dekonkretizaci, popř. generalizaci agentu. Mimo pasiva určitých tvarů přítomny jsou ve staré avadhštině přítomná minulá participia, jež v případě tranzitivních sloves mají též pasivní význam, ale užívají se v tzv. ergativních konstrukcích s aktivním významem. Těm se v této práci budu také věnovat, ale pouze tam, kde by mohla být zaměněna za tvary pasivních kauzativ (viz 10.3 Morfemická homonymie), jelikož otázka ergativity a tvoření minulého času není předmětem této práce.

9.1 Formální morfologie

Existují trojí formální prostředky vyjádření pasiva: 1) syntetická konstrukce, v níž se pasivní význam slovesa vyjadřuje pomocí afixů a flexe v rámci jednoho slova, 2) konstrukce analytická, jež pro dosažení stejného cíle využívá pomocných nebo modálních sloves, a 3) použití antikauzativ, tzv. přirozených pasiv.

9.1.1 Pasivum syntetické se tvoří přidáním pasivních afixů ke slovesné bázi. Po nich následují alomorfy koncovky 3. os. sg. Slovesné báze/kmeny zakončené na *-i/-ī* tvoří pasivum pomocí afixu *-īj-/-iji-*, zatímco všechny ostatní afixem *-i-*.

cāh-i-a vs. *di-iji-a*

chtít, pres. pas.		dávat, pres. pas.
3. os. sg.		3. os. sg.

Zde vidíme, že při tvoření pasiva od slovesa *denā* pomocí afixu *-iji-*, stejně jako při tvoření minulého participia, nemá slovesná báze podobu *de-*, ale *dī-*, zatímco kořen slovesa *cāhnā* při připojení pasivního afixu *-i-* zůstává v původní podobě.

9.1.2 Pasivum analytické se tvoří pomocí slovesa *jāna* v kombinaci s přičestím dokonavým (1-2), jehož rod a číslo se mění v případě potřeby, nebo absolutivem (3). Saksena v *Evolution of Awadhi* uvádí jen způsob tvoření s participii, zatímco konstrukce s absolutivem ignoruje⁴⁵. L. Dhar je zmiňuje, ale neuvádí žádné příklady.⁴⁶

1. <i>jāhī</i>	<i>na</i>	<i>gane</i>
jít, pres. 3. os. pl.	zap. část.	počítat, pp. 3. os. pl.
2. <i>kahā</i>	<i>na</i>	<i>jāi</i>

⁴⁵ Saksena 1971: str. 292.

⁴⁶ Dhar 1949: str. 27.

říkat, pp. m. sg.	zap. část.	jít, pres. 3. os. sg
3. <i>pahūci</i>	<i>na</i>	<i>jāi</i>
přistoupit, abs.	zap. část.	jít, pres. 3. os. sg.

9.1.3 Antikauzativa jsou ta slovesa, jež jsou pasivní svým významem, ale mají aktivní podobu. Např. *sujhanā* – být viděn, *ṭūṭnā* – být lámán, *kāṭnā* – být krájen. V případě jejich použití žádné pasivní afixy nejsou potřebné, jelikož pasivita je již obsažena v kořeni slova.

<i>ehi</i>	<i>jaga</i>	<i>sātha</i>	<i>jo</i>	<u><i>nibahā</i></u>
tento	svět	přátelství	co	být uskutečněn, pp. sg. m.
<i>ohi</i>	<i>jaga</i>	<u><i>bichurana</i></u>		<i>kitta.</i>
tamten	svět	být rozdělen, ger.	jak	

Přátelství uskutečněné v tomto světě jak může být rozděleno v jiném?

MSH: *is jagat mẽ un 'kā sāth nimbh gayā, to us lok mẽ bhī bichur' nā kaise sambhav hai?*⁴⁷

9.2 Historická morfologie

Syntetický pasivní afix *-i/-ī-* má svůj původ jednoznačně v OIA, v pasivním afixu *-ya-*, kde se pasiva tvořila jeho přidáním ke slabé formě kořene a mediálními koncovkami. Již v páli byly mediální koncovky nahrazeny koncovkami aktiva a pasivum od aktiva odlišovala jen forma kořene.⁴⁸ V apabhraṅše už nemá pasivní afix podobu *-ya-*, nýbrž *-ijja-*. Tessitori vysvětluje tuto hláskovou změnu zanedbatelností rozdílu ve výslovnosti *-y-* a *-j-* v době nahrazení a následnou ztrátou své síly v roli konsonantu hláskou *-y-*, což v jiných případech vedlo k úplnému jejímu vynechání.⁴⁹ Tímto způsobem se OIA *kriyate* „je dělán“ proměnilo v MIA *kijjai*. OIA *śrūyate* „je slyšen“ v MIA *suṇijjai* nebo *suṇītai*. V apabhraṅše se afix *-ijja-* také používal pro vyjádření optativu; v důsledku této morfologické homonymie je občas nemožné rozeznat rozdíl mezi pasivním *-ijja-* a optativním *-ijja-*⁵⁰, což zřejmě hrálo určitou roli v následujícím vývoji, kdy pasiva v NIA často vyjadřují různé typy modality, nejen ve staré avadhštině. V NIA také došlo k dalšímu zjednodušování afixů, a tak se z *-ijja-* a *-īa-* stalo *-īja-* a *-ia-*, jež ve staré avadhštině nabyly podoby *-iji-/ij-* a *-i-*.

⁴⁷ PV 01.22.c

⁴⁸ Strnad 2013: str. 403.

⁴⁹ Tessitori 1914 – 1916: §136

⁵⁰ Tagar 1948: str. 131.

Kromě syntetického pasiva přítomného už v OIA se v MIA také objevují rané případy použití pasiva analytického, jež se tvořilo kombinací příčestí dokonavého a pomocného slovesa „jít“.⁵¹ Existuje názor, že u jeho zrodu stály syntetické pasivní tvary se zakončením *-ījai*. Například Beamesovi se zdá formace pasiva pomocí slovesa „jít“, a nikoli „být“, poněkud nepřirozená. Podle jeho hypotézy byl původ syntetického pasivního zakončení *-ījai* zapomenut a následně mluvčími ztotožňován s 3. os. sg. slovesa „jít“ – *jāi*. Takto podle něj došlo k resegmentaci původních syntetických pasivních tvarů (např. *mārījai* „je bít“ > *māri jāi*) a nově vzniklé určité sloveso (zde *jāi*) se mohlo užívat i v jiných časech a způsobech⁵². S výkladem vzniku analytického pasiva ze starších syntetických tvarů nesouhlasí Bloch⁵³ a poukazuje na existenci obdobného typu analytického pasiva v kašmírštině, kde se tvar slovesa „jít“ připíná k nepřímému pádu infinitivu (a výše uvedená resegmentace se zde tedy nenabízí), a upozorňuje, že obdobná konstrukce se slovesem „jít“ se ve stejné funkci vyskytuje i v paštštině a perštině – pak by bylo možné uvažovat o vlivu nově přítomného cizího adstrátu (ten je ostatně zřetelný i v jiných oblastech vývoje NIA jazyků).⁵⁴

9.3 Modalita pasiv

9.3.1 Terminologie

Kromě obecného potlačení činitele děje, pasivum v Džájasího *Padmávat* slouží především k vyjádření modalit, ale než začneme o samotné modalitě mluvit, je dobré si vyjasnit terminologii, jíž budeme operovat. Pro potřebu této práce je použita terminologie Auwery a Plungiana⁵⁵, již lze považovat za standardní. Navrhují užití termínu „modalita“ pro sémantické domény, jež do sebe zahrnují možnost a nutnost, které se potom dělí na vnitřní a vnější vůči participantovi. Podle této terminologie se modalita dělí na interní, externí, deontickou a epistemickou.

9.3.1.1 Interní modalita znamená, že participant je obsažen v situaci a je jejím původcem. V případě vnitřní možnosti (*Umím* rychle běhat) mluvíme o vlastní schopnosti participanta – nabyté či vrozené, v případě nutnosti (*Potřebuji* rychle doběhnout na poštu) o potřebě činitele, o jeho osobním zájmu.

⁵¹ Bubeník 1996, str. 118 – 131.

⁵² Beames 1966: str. 73–74

⁵³ Bloch 1965: str. 292.

⁵⁴ J. Strnad, *Historická mluvnice IA a hindštiny*, str. 95

⁵⁵ Auwera-Plungian 1998: str. 79–124

9.3.1.2 Externí (vnější) je modalita, jejíž původcem jsou okolnosti nezávislé na vůli participanta. Dělí se rovněž na externí možnost: „Do Plzně *můžete* jet autobusem“ (autobus je jedním z několika dopravních prostředků, kterým se lze dostat do Plzně), a externí nutnost: „Do Plzně *musíte* jet autobusem“ (nic jiného do Plzně nejedí, proto je nutné jet autobusem).

9.3.1.3 Deontická modalita je speciálním případem modalit vnější. Jedná se o něco, co je možné či nutné z hlediska jistých norem (sociálních, etických atd.): „Děti *musí* poslouchat rodiče“ (jde o tlak okolností v podobě sociálních norem, jimž se participant (zde děti) musí podvolit), nebo jiné osoby, často mluvčího: „Eva *může* odejít“ (jedná se o povolení od osoby mající autoritu).

9.3.1.4 Epistemická modalita je rovněž podtypem vnější modalit a vyjadřuje úsudek jiné osoby o stavu okolností (nebo jeho hodnocení). Epistemická možnost: „Dnes *může* pršet“ (mluvčí hodnotí pravděpodobnost srážek jako malou, ale možnou), epistemická nutnost: „Dnes *musí* pršet“ (pravděpodobnost srážek podle mluvčího je zcela jistá).

Jak bylo řečeno výše, ve staré avadhštině Džajásího jsou přítomny pasivní konstrukce jak s neutrálním významem, tj. sloužící jen k deagentizaci děje (1), tak i konstrukce obsahující modalitu. Dá se říci, že modalita pasiv je vůbec předním důvodem pro použití pasiv u Džajásího, jelikož případů, v nichž se modalita nevyjadřuje, je v *Padmávat* přítomno jen velice málo a – podle výsledků mého zkoumání – většina neutrálních pasiv připadá na antikauzativa (tzv. přirozená pasiva), jen málo je jich mezi syntetickými pasivy s afixem *-i-*, zatímco mezi pasivy tvořenými afixem *-iji-* a pasivy analytickými se nevyskytují vůbec (tvrzení se nevztahuje na pasiva od kauzativ; o těch budeme pojednávat zvlášť, viz 10.4 Modalita kauzativních pasiv). To znamená, že syntetická pasiva s afixem *-iji-* a analytická pasiva prakticky vždy obsahují modalitu; v případě syntetických pasiv s afixem *-i-* je modalita vyjadřována nepatrně méně často. Hlavní funkce pasiv ve staré avadhštině je vyjádření možnosti nebo nutnosti. Nutnost (2) i možnost (3) vyjádřené pasivní konstrukcí jsou vždy externí vůči participantovi, jinými slovy přichází v podobě vnějších okolností, jež na participantovi nezávisí.

1. <i>bhariahi</i>	<i>pokhari</i>	<i>tāla</i>	<i>talāvā</i>
plnit, pas. 3.	řeka	jezero	rybník
os. pl. pres.			

Řeky, jezera a rybníky se naplňují.

MSH: *pokhar, tāl aur talāb bhar jāēge.*⁵⁶

2. *sadā* *ūca* *seia* *pai* *bārū.*
vždy vysoký sloužit, pas. vedle dveře
3. os. sg. pres.
ūce *saū* *kījai* *bevahārū.*
vysoké s, postp. dělat, pas. 3. podnikání
os. sg. pres.

Člověk musí vždy sloužit vznešeným záměrům a jednat jen se vznešenými.

MSH: *sadā ūc kī d̥yorchī kā sevān kar' nā cāhie aur ūce se hī vyavahār kar' nā cāhie.*⁵⁷

3. *raini* *jo* *dekhia* *canda* *mukha.*
noc ačkoli vidět, pas. 3. os. pres měsíc obličej
maku *tana* *hoi* *anūpa*
ale ne tělo být velkolepý

V noci je vidět měsíce obličej, jeho nádherné tělo ale není.

MSH: *rāt mē candrmā ke mukh kā saundarya dekh 'kar koī sanajh letā hai ki kadācit merā śarīr bhī vaisā hī anūpam ho [...].*⁵⁸

V MSH došlo k úplnému nahrazení pasiv syntetických pasivy analytickými, došlo k významovému posunu syntetických pasiv do funkce imperativu. Ve staré avadhštině ale zatím nepozorujeme žádné náznaky mizení syntetických pasiv a jejich nahrazení pasivy analytickými: frekvence užívání obou je podobná.

9.3.2 Modalita syntetických pasiv

Přestože jak syntetická, tak analytická pasiva mají ve staré avadhštině modální funkce, jejich modalita se liší: zatímco analytická pasiva vyjadřují jen modalitu externí možnosti, repertoár pasiv syntetických je mnohem širší. V různých kontextech totiž mohou sdělovat nutnost, žádoucnost, možnost, přání, zdvořilou formu imperativu nebo povzbuzení.

9.3.2.1 Pasiva s afixem *-i-* poukazují na externí (zpravidla deontickou) nutnost a žádoucnost (2) či zákaz (1):

⁵⁶ PV 35.04.5

⁵⁷ PV 16.05.5

⁵⁸ PV 27.16.a

1. <i>gurū</i>	<i>kahā</i>	<i>celā</i>	<i>sidha</i>	<i>hohū.</i>
učitel	řít, pp. m.	žák	siddha	být, imp. 2. os. pl.
<i>pema</i>	<i>bāra</i>	<i>hoi</i>	<i>karia</i>	<i>na</i> <i>kohū.</i>
láska	dveře	být, abs.	dělat, pas.	ne hněv
			3. os. sg.	

Učitel řekl: „Žáci, buďte siddhové. Člověk se nesmí hněvat, stojí-li u dveří lásky.“
MSH: *gurū ne kahā, he celo, siddh bano. prem ke dvār mē krodh na kar'nā cāhie.*⁵⁹

2. <i>jambuka</i>	<i>kahā</i>	<i>jaum</i>	<i>carhiai</i>	<i>rājā.</i>
šakal	na	když	vyzbrojit se, pas.	vládce
			3. os. sg. pres.	
<i>siṅgha</i>	<i>sajā</i>	<i>kai</i>	<i>carhia</i>	<i>tau</i> <i>chājā.</i>
lev	ozbrojení	postp.	vyzbrojit se, pas.	tehdy úspěch
			3. os. sg. pres.	

Když se, ó králi, chystáš na šakala, je třeba se ozbrojit jako proti lvovi – v tomto případě uspěješ.

MSH: *he rājā, siyār mār'ne ke lie jab carhāi kar'nā ho to siṅh ko taiyārī se carh'nā cāhie, tabhī śobhā hoī hai.*

Možnost (3) či nemožnost (4):

3. <i>kanta</i>	<i>bolāvai</i>	<i>rahie</i>	<i>kaisē.</i>
mileneč	volat, 3. os.	zůstávat, pas.	jak
	sg. pres	3. os. sg. pres.	

Když milý volá, jak je možné zůstat?

MSH: *pati ke bulāne pak thahar'nā kaisē?*⁶⁰

4. <i>biraha</i>	<i>na</i>	<i>sahia</i>	<i>kāla</i>	<i>baru</i>	<i>bhalā.</i>
odloučení	ne	snášet, pas.	smrt	více	dobrý
		3. os. sg. pres.			

Odloučení se nedá vydržet, smrt je milejší.

MSH: *viraha na sa'h'nā pare; us'se kāl to acchā hai.*^{61 62}

⁵⁹ PV 24.05.1

⁶⁰ PV 27.11.7

⁶¹ Zatímco já se přikláním k negativní abilitativní modalitě, Agravál interpretuje *na sahia* jako negativní modalitu nutnosti – nemusí se trpět.

⁶² PV 24.10.3

Navíc, jak bylo uvedeno výše, jedině u tohoto afixu také nacházíme pasivní slovesa s neutrálním, tj. nemodálním významem (5-6):

5. *hariyara saba dekhia saṃsārā.*
 šťastný celý vidět, pas. svět
 3. os. sg. pres.

Celý svět se jeví (je viděn) čirým štěstím.

MSH: *sārā saṃsār harā harā dikhāi par rahā thā.*⁶³

6. *kusuma phūla jasa maradia niraṅga dīkhu saba aṅga.*
 šafrán květ jako drtit, pas. bezbarvý vypadat vše úd
 3. os. sg. pres.

Jako když se drtí květy šafránu, byly bezbarvé (její) údy.

MSH: *jaise kusumbh kā phūl masal diyā jāy, aise hī us 'ke sab ang rang 'hīn hī gaye the.*⁶⁴

Speciálním případem pro toto zakončení je pasivní sloveso *cāhia*, jež zřejmě (podle frekvence jeho použití) už ve staré avadhštině mělo ustálenou modální funkci – vyjádření nutnosti. V dnešní hindštině došlo k jeho úplné gramatikalizaci, takže člověk nezabývající se lingvistickou stránkou hindštiny vůbec nemusí poznat, že hindské modální sloveso *cāhie* „muset“ je původem pasivní forma slovesa *cāhnā* „chtít“ v množném čísle.

1. *rājamādira mahā cāhia asa vaha suā amola.*
 palác v chtít, pas. 3. takto ten papoušek nesmírně cenný
 os. sg. pres.

Tolik vzácný papoušek má být v královském paláci.

MSH: *aisa vah an 'mol suggā rāj 'mandir mẽ honā cāhie.*⁶⁵

2. *samadahu phāgu meli sira dhūrī.*
 oslavovat, Holi prášek hlava hodit, pp. f.
 imp. 2. os. pl.
kīnha jo sākā cāhia pūrī.
 dělat, pp. conj. hrdinství chtít, pas. 3. dokončený
 3. os. sg. m os. sg. pres.

⁶³ PV 29.07.5

⁶⁴ PV 27.37.a

⁶⁵ PV 07.06.c

Uvítejte Holi a poprašte si čelo, provedené hrdinství je třeba dovršit.

MSH: *sir mẽ dhũl ðāl kar phāg milo, yadi sākā pūrā kar'nā cāh'te ho.*⁶⁶

V příkladu č. 2 se Agravál rozhoduje ignorovat pasivitu *cāhia* a překládá větu aktivně (*sākā pūrā kar'nā cāh'te ho* „chcete dovršit hrdinství“).

9.3.2.2 Modalita pasiv s afixem *-iji-*, *-ij-* je zpravidla deontická: všechna pasiva tvořená tímto afixem, jež jsem našla v textu *Pamávat*, vyjadřují externí modalitu nutnosti (1) či žádoucnosti (2), a to většinou deontickou.

1.	<i>ũce</i>	<i>saᅅga</i>	<i>saᅅga</i>	<i>niti</i>	<i>kĩjai.</i>
	vysoký	společně	společnost	vždy	dělat, pas. 3. os. sg. pres.
	<i>ũce</i>	<i>kāja</i>	<i>jĩva</i>	<i>bali</i>	<i>ðĩjai.</i>
	vysoký	čin	život	sila	dávat, pas. 3. os. sg. pres.

Člověk se musí družít jen se vznešenými a vznešeným věcem musí odevzdat svou životní sílu.

MSH: *sadā ũce ke sāth sang'tĩ kar'nĩ cāhie aur ũce kārya ke lie prāᅅ kĩ bali denĩ cāhie.*⁶⁷

2.	<i>ehi</i>	<i>re</i>	<i>dagadha</i>	<i>hũta</i>	<i>utima</i>	<i>marĩjai.</i>
	takovýto	hej	pálení	comp.	nejlepší	umírat, pas. 3. os. sg. pres.
	<i>dagadha</i>	<i>na</i>	<i>sahia</i>	<i>jĩu</i>	<i>baru</i>	<i>ðĩjai.</i>
	pálení	ne	snášet, pas. 3. os. sg. pres.	život	raději	dávat, pas. 3. os. sg. pres.

Nejlépe se má umřít než takto trpět. Pálení odloučení nejde unést, raději se má odevzdat život.

MSH: *are, aise jal'ne se to yahĩ acchā hai ki mar jāyā jāy. viraha kĩ dāh sah'nā thĩk nahĩ, prāᅅ bhale hĩ de ðiye jāy.*⁶⁸

Už v apabhranše z obligatorní modaloty vznikly dvě další modální funkce pasiv: kohortativ (musí/má se to udělat → udělejme to) a zdvořilý imperativ (musí/má se to udělat → udělejte

⁶⁶ PV 43.17.5

⁶⁷ PV 16.05.7

⁶⁸ PV 24.15.7

to).⁶⁹ Ve staré avadhštině se rovněž setkáváme s jejich hojným zastoupením. Níže uvádím příklady kohortativu (1) a imperativu (2) nalezených v *Padmávat*:

1. *āju* *bāci* *jiya* *dījia.* *āju* *āgi* *hama* *jūri.*⁷⁰
 dnes touha život dávat, pas. dnes oheň my studený
 pres. 3. os.

Dnes se vzdejme životních vášní, dnes oheň pro nás je chladný.

MSH: *āj abhilāṣā ke sāth ham ap'nā prāṇ dēgī. āj hamāre lie agni bhī śital hai.*

2. *binavahi* *sakhī* *gaharu* *nahī* *kījai*⁷¹
 prosit společníci prodlení ne dělat, pas. 3. os. sg. pres.
Nemeškej, tak prosí (ji) společníci.

MSH: *sakhiyā bin'tō kar'ne lagī: „ab bilabh na karo.“*

V příkladu č. 3 lze modalitu pasiv *lījai* a *jāi na dījai* chápat jako deontickou žádoucnost i jako zdvořilý imperativ. Jelikož význam jedné vyplývá z druhé, hranice mezi nimi je velice tenká a ne vždy je možné mezi nimi definitivně rozhodnout: zatímco já jsem obě slovesa interpretovala jako pokyn „drž a nedávej jít“, Agravál ve svém překladu do MSH zachovává jen deontickou modalitu žádoucnosti.

3. *jobana* *turai* *hātha* *gahi* *lījai.*
 mládí hřebeč ruka uchopit, abs. brát, pas. 3.
 os. sg. pres.
jahā *jāi* *tahā* *jāi* *na* *dījai.*
 kam jít, 3. os. tam jít, abs. ne dávat, pas. 3.
 sg. pres. os. sg. pres.

Hřebece mládí uchopiv rukama pěkně drž. Kamkoliv chce jít, mu jít nedávej.

MSH: *yauvan rupī taurang kī bāg hāth mē rakh'nī cāhie. us'ko cāhe jahā na jāne denā cāhie.*⁷²

9.3.3 Vliv původu afixů na modální funkce

Jak bylo zmíněno dříve, afixy *-i-* a *-iji-*, *-ij-* ve svém vývoji nešly stejnou cestou. První přišel skoro přímo ze sanskrtu bez zásadních změn, původní *-ya-* se změnilo na *-ia-*, a potom v případě avadhštiny odpadla hláska „a“, nebo se, dá-li se to takto říci, sjednotilo s koncovkou prézentu 3. osoby singuláru. Cesta druhého afixu byla poněkud delší: pramení rovněž z OIA, ale v primárních prakrtech se transformuje v *-eyya-*, dále v apabhramše mění podobu na *-ijja-*,

⁶⁹ Khokhlova 2003: str. 139–158.

⁷⁰ PV 57.02.c

⁷¹ PV 27.10.2

⁷² PV 18.04.4

a pak ho nalézáme v avadhštině v podobě *-iji-*. Je také možné, že v avadhštině jsou přítomné dva různé afixy *-iji-*, z nichž jedno je optativní, a druhé pasivní, které se ale po řadě hláskových a sémantických změn od sebe nedají odlišit. Ve své knize *Historical Grammar of Apabhramśa* G. V. Tagar píše, že podobně jako v prákrtech se v apabhramše afix *-ijja-* užívá pro optativ, ale zároveň slouží jako pasivní argument, a vysvětluje to jejich odlišným původem. Dále také zmiňuje, že optativ v apabhramše také plní funkci imperativu a že jím lze vyjádřit nutnost a možnost⁷³. Přesně tohle sledujeme i v avadhštině v případě afixu *-ij-*, *-iji-*, jenž je tradičně označován za pasivní, přestože se neužívá jako neutrální pasivum a většinou vyjadřuje právě přání nebo rozkaz.

9.4 Modalita analytických pasiv

Na rozdíl od syntetických pasiv mají pasiva analytická zcela jednoznačnou modalitu, a to abilitativní, tj. modalitu možnosti: plní jen tuto jednu funkci a v žádném z případů nevystupují jako neutrální a neobsahují žádnou jinou modalitu.

1. *s̄jhaḥī* *cāura* *barani* *na* *jāhī*.
být uvařen rýže popisovat, abs. ne jít, impf. 3. os. pl.

Uvařená rýže se nadala popsat.

MSH: *jo jo cāval pak rahe the kahe nahī jāte*.⁷⁴

2. *gāgana* *nakhata* *jasā* *jāhī na* *gane*.
nebe hvězda jako jít, impf. ne počítat, pp. pl.
3. os. pl.

Tolik hvězd bylo na nebi, že se (to) nedalo spočítat.

MSH: *ākāś ke nakṣatrō kī bhāti ve gine nahī jāte*.⁷⁵

3. *sakhinḥa* *kaḥā* *cetani* *bisābharā*.
příteľkyně, obl. říct, pp. m. vědomí, obl. v bezvědomí
- hiē* *cetu* *jiya* *jāsi* *na* *marā*.
srdce, obl. porozumět, duše jít, 3. os. ne zabit, pp. m.
imp. 2. os. pl. sg. fut.

Příteľkyně řekly: „Ó bezvědomá, v srdci si uvědom, že duše nepůjde zabít.“

⁷³ Tagar 1948: str. 312.

⁷⁴ PV 45.04.1

⁷⁵ PV 10.06.5

MSH: *padmāvatī kī sakhiyō ne kahā: o besudh cetan, hṛday mẽ samajh, jī mẽ marā mat*
*jā.*⁷⁶

⁷⁶ PV 38.10.1

10. Kauzativní pasiva

„Kauzativa jsou taková tranzitivní slovesa, která vyjadřují působený následek, jenž se nazírá jako děj popsatelný slovesem jsoucím v nějakém gramatickém (slovotvorném) nebo lexikálně sémantickém vztahu k danému kauzativu (otevírat – otevírat se).⁷⁷“ Rozlišují se kauzativa morfologicko-sémantická, slovotvorná (mořit – mřít, točit – téci), a kauzativa sémantická (změkčit, uhasit, rozplakat, spravovat, odnést). V této práci se termín „kauzativum“ používá v jeho užším smyslu, tedy pouze pro označení slovotvorného kauzativa, jež vzniká připojením kauzálního afixu ke slovesnému kořenu, spíše než čistě sémantická kategorie (zabíjet – umírat), která by měla standardní význam „způsobit, že určitý děj se provádí externím agentem“.

Jak již bylo zmíněno, syntetická pasiva ve staré avadhštině se tvoří nejen od základních slovesných kořenů, ale také od odvozených slovesných tvarů – kauzativních kmenů. Ve staré avadhštině Džajasího se kauzativní kmen formuje přidáním kauzálního morfému *-ā-* ke slovesnému kořeni, např. *paṭh-* „učit se“ > *paṭhā-* „učit“, *bujh-* „hasnout“ > *bujhā-* „hasit“. Tento morfém se rozšiřuje o semivokalické *-v-* pouze před vokálními osobními koncovkami (*-ai*, *-o*, *-au*), v ostatních případech, např. před pasivním afixem *-i/-ī-*, zůstává ve své nerozšířené formě.

10.1 Historická morfologie

Kauzální morfém NIA jazyků *-ā/-ā̃-* se vyvinul z OIA kauzálního sufixu *-aya-*, který byl rozšířen o počáteční *-p-* v případě většiny slovesných kořenů se zakončením na *-a*, kořene \sqrt{r} a několika kořenů zakončených na *-i* a *-ī*. V sanskrtu je tato rozšířená forma pořád ještě výjimkou, avšak v období MIA se *-apaya-* objevuje mnohem častěji, a již v pozdním MIA a raném NIA období se pod vlivem fonetických změn (např. *p > v*) proměnilo v *-āva-* nebo *-āve*⁷⁸ a dále v pozdním NIA bylo zkráceno buď na *-āv-/-āu-* nebo *-ā-*.

10.2 Formální morfologie

U Džajasího se kauzativní pasivum tvoří od kauzativních kmenů na *-ā-* přidáním pasivních afixů *-i/-ī-*, při tom žádná osobní koncovka jako u pasiv od základních slovesných kmenů nenásleduje:

$$cal + ai \quad \rightarrow \quad cal + \bar{a} + v + ai \quad \rightarrow \quad cal + \bar{a} + i/\bar{i}$$

⁷⁷ Macháčková 1982: str. 119 – 124.

⁷⁸ Strnad 2013: str. 454.

jít + ind. prez. 3. os. sg. jít + kz. + semivokál + ind. prez. 3. os. sg. jít + kz. + pas.

10.3 Morfematická homonymie

Během svého bádání jsem se setkala s řadou potíží, z nichž jednou je určení slovního druhu slov se zakončením na *-āī/-āi*. Mimo kauzativní pasiva má takovéto zakončení několik dalších slovních forem: substantiva ženského rodu odvozená od přídavných jmen (*baḍāī* „velikost“ od adj. *baḍā* „velký“), minulá participia ženského rodu (*jamāī*, pp. kz. od *jamāna* „stvořit“) a denominativa (*baurāī* „šít“ od adj. *baurā* „šílený“; *basāī* „vonět“ od n. *bāsa* „vůně“). S kz. pas. *-āi* je homonymické zakončení kz. absolutivů (*chuāī*, abs. od *chuāna* „dotýkat se“), které se tvoří sufixem *-i*, jenž se připojuje ke slovesnému kmeni.

10.3.1 Problém homonymie zakončení kauzativních pasiv *-āī*, kde *-ā-* je kauzální morfém a *-ī-* pasivní afix, s odvozovacím sufixem *-āī-*, pomocí něž se od adjektiv tvoří tzv. abstraktní názvy vlastností, se řeší pomocí slovníku poměrně snadno. Každé slovo vyvolávající pochybnosti jsem si vždy ověřila, a tak jsem ze seznamu potenciálních kauzativních pasiv vyřadila velké množství substantiv, např. *patarāī* – „tenkost“, *paināī* – „ostrost“:

<i>khāḍai</i>	<i>cāhi</i>	<i>paini</i>	<u><i>paināī</i></u>	<i>bāra</i>	<i>cāhi</i>	<i>pātari</i>	<u><i>patarāī</i></u>
meč	postp.	ostrý	ostrost	vlas	postp.	tenký	tenkost

(Jeho) ostrost je ostřejší než meč, (jeho) tenkost je tenčí než vlas.

MSH: *uskā paināpan talvār se bhī adhik painā hai aur uskā patlāpan bāl se bhī adhik patlā hai.*⁷⁹

10.3.2 Oddělit další homonymické zakončení min. participia feminina od kz. pas. lze určením rodu substantiva, k němuž se participium vztahuje: jelikož se pp. shoduje v rodě s gramatickým podmětem, bude-li podmět m. rodu, můžeme zařazení daného slova do kategorie participií zcela vyloučit. V opačném případě (pokud rod substantiva je ženský nebo ho nelze přesně určit), lze roli daného slova ve větě určit podle kontextu, jistota zařazení daného slova do kategorie kz. pas. nebude ale stoprocentní.

1. <i>kanthā</i>	<i>jarai</i>	<i>āgi</i>	<i>janu</i>	<i>lāī</i> .
oblečení	hořet ⁸⁰	oheň	jako	začít, pp.

⁷⁹ PV: 15.7.7

⁸⁰ 3. os. pres.

biraha dhādhāra jarata na bujhāī.
odloučení f. oheň hořet, ip. ne hasit, kz. pas. /pp.

(Jeho) oblečení vzplálo podobno ohni. Plapolající oheň odloučení nejde uhasit.

MSH: *us 'kī katharī aise jal rahī jaise kisī ne dāvāgni lagā dī ho. viraha kī jvālā jal 'tī hai to bujhāe nahī bujh 'tī.*⁸¹

Zde *bujhāī* můžeme chápat oběma způsoby: buď jako pasivum s abilitativní modalitou v záporu, nebo jako minulé participium ženského rodu. Protože substantivum *dhādhāra* je podle *Dictionary of Bhakti* ženského rodu, nemůžeme vyloučit, že *-ī-* zde slouží jako zakončení minulého participia, a ne jako pasivní afix. Přesto, budeme-li vycházet z okolí, se spíše přikloníme k tomu, že jde o pasivum. Agravál rovněž chápe *bujhāī* jako kauzativní pasivum prézentu s abilitativní modalitou (MSH: *bujhāe nahī bujh 'tī*), jako obecné konstatování platné v případech, kdy jde o virahu⁸².

2. *dūti eka devapāla pathāī*
f. poselkyně jeden Devapála poslat, pp, kz. f.
Devapála poslal jednu poselkyni (dosl. jedna poselkyně poslaná Devapálou).
MSH: *devapāl ne ek dūti bhejī.*⁸³

3. *sakhinha bujhāī dagadhi apārā.*
přítečkyně, pl. obl. hasit, kz. pp. f. pálení nesmírný.
(Její) přítečkyně utlumily nesmírné palení bolesti.
MSH: *sakhiyō ne us 'kī gah 'rī jalan ko śānt kiyā.*⁸⁴

Ze tří uvedených příkladů slouží jeden (1) jako ukázka možnosti dvojího výkladu, zatímco ostatní dva (2-3) zcela jednoznačně ilustrují minulé participia v ergativních konstrukcích.

4. *dharatī saraga asūjha bhā tabahū na āgi bujhāī.*
země nebe nesmírný být, impf. 3. os. sg. i tehdy ne f. oheň hasit, kz. pas.
Ani když nebe a země splynuly v jedno, oheň nebyl uhašen.
MSH: *dhar 'tī se ākās tak sab asūjh ho gayā, tab bhī vah āg bugh 'tī na thī.*⁸⁵

⁸¹ PV 17.03.4

⁸² Bolest odloučení.

⁸³ PV 54.7.2

⁸⁴ PV 51.01.1

⁸⁵ PV 42.20.a

Přestože v př. č. 4 *bujhāi* má na konci krátké /i/ a není to absolutivum, neznamená to nutně, že se jedná o pasivum. Vzhledem k tomu, že předchozí sloveso *bhā* je v imperfektu, a tudíž jde zřejmě o děj v minulosti, budeme *bujhāi* spíše chápat jako minulé participium s nepravidelným krátkým zakončením.

10.3.3 Již od období OIA se v textech objevují denominativa – slovesa odvozená od jmenných kmenů. Jejich význam se odvozuje od významu kmene: „vypadat jako...“, „chovat se jako...“, „dělat...“. V době MIA rozmanitost označení denominativ OIA (-a-, -ya-, -aya-, -yā-, -iya-, -īya-, -uya-, -ūya-, -sya-) se značně omezila a formální rozdíl mezi kauzativy a denominativy postupně zmizel. Již v páli byl nejpoužívanějším denominativním afixem afix totožný s kauzativním -āpaya. V období NIA mají kauzativní a denominativní afixy zcela totožnou podobu: -ā-/ -ā̃-.⁸⁶

V Džásasího *Padmāvat* rovněž nacházíme slovesa odvozená od jmenných kmenů, proto morfém -ā- můžeme interpretovat buď jako kauzální afix – dospějeme-li k závěru, že sloveso je odvozeno od slovesného kořene – nebo denominativum, pochází-li sloveso od jmenného kmene. Tak ze seznamu vypracovaného programem WordSmith jsem vyřadila velké množství denominativ:

1. *sunatahi rājā gā muruchāi*
slyšet, part. m. král jít, pp. m. denom. abs. od n. *muruchā* „mdloba“
Jen z toho, co slyšel, král omdlel.
MSH: *sunte hī rājā mūrchchhit ho gayā*.⁸⁷

2. *tila tila barisa barisa baru jāi.*
každá částička rok více jít
pahara pahara juga juga na sirāi.⁸⁸
hlídka věk ne chladnout, denom.⁸⁹ 3. os. pres.
Každá chvíle trvá déle než rok, sto let (stihne uplynout), než jediná hlídka skončí.
MSH: *til til samay baras baras kā bal lekar bittā thā. ek ek pahar yug yug rahā thā, bittā na thā*.⁹⁰

⁸⁶ Strnad 2013: str. 464.

⁸⁷ PV 11.1.1

⁸⁸ Zde je sloveso s významem „chladnout“ použito jako metafora pro „být ukončen.“

⁸⁹ od adj. *siyari* „studený“

3. *dahiu lehu gvālina goharāi.*
 jogurt brát, imp. fut. mlékařka volat, denom. 3. os. pres.⁹¹
 „Jogurt! Berte si jogurt!“ volá mlékařka.
 MSH: „*dahī lo*“ *kahkar gvālin āvāz lagā rahī thī.*⁹²

10.3.4 V případě potenciálně pasivního zakončení *-āi* se pasivita potvrdila v naprosté menšině případů. Po podrobné analýze každého z výskytů jsem dospěla k závěru, že slovesa na *-āi* jsou převážně absolutiva kauzativ. Jedním z příznaků, jež poukazují na absolutivní povahu afixu *-i*, je přítomnost dalšího slovesa ve větě. Nelze se ale rozhodovat jen podle něj. Následuje-li po zkoumaném slovesu postpozice (NIA předchůdce MSH absolutivního sufixu *-kar/-ke*), zvyšuje to pravděpodobnost, že sloveso má absolutivní povahu, její přítomnost ale není pro vyjádření absolutivu nutná.

1. *mukha phirāi mana upanī rīsā.*
 m. tvář⁹³ odvrátit, abs. mysl zrodit se, pp. hněv
Odvrátila tvář a v mysli se jí zrodil hněv.

MSH: *yō mukh phirā lene par us 'ke hṛday mẽ krodh utpann huā.*⁹⁴

2. *kāyā jīu milāi kai kīnhesi anāda uchāhū.*
 tělo duše spojit, abs. postp. udělat, min. čas radost potěšení
Spojiv tělo a duši učinil (stvořitel) radost a potěšení.

MSH: *śarīr aur jīv ko milākar daiv ānand aur uchāh kartā hai.*⁹⁵

Přestože se absolutiv většinou snadno pozná podle kontextu, občas je nesnadné či nemožné se rozhodnout ve prospěch pasiva resp. absolutivu (někdy jsou v podstatě možné oba výklady)

⁹⁰ PV 30.17.2

⁹¹ Od n. *gohār* „křik“

⁹² PV 12.10.2

⁹³ *Mukha* je maskulinim, takže je jasné, že nejde o minulé participium feminina.

⁹⁴ PV 52.04.4

⁹⁵ PV 33.10.a

a zařazení zkoumaného slovesa do jedné z kategorií je jenom otázkou interpretace, jako je tomu v následujících příkladech:

1. *jobana jala dina dina jasa ghaṭā.*
mládí voda denně jako ubývat, pp.
bhāvara chapāi hāsa paraḡaṭā
včela schovat, kz. pas. labuť objevit se, pp.

Mládí jako voda uteklo po kapkách: včely (černých vlasů) byly schovány, objevily se labutě (o šedivých vlasech).

MSH: *jovan kā jal jaise din prati din ghaṭ' tā haī, vasant kālīn bhaūre chip'kar śaratkālīn hās prakāṭ hone lag' te hai.*⁹⁶

V př. č. 1 jde nejspíš o absolutiv kauzativa, i když pasivum kauzativa prézentu je v podstatě také možné. Slovní spojení *bhāvara chapāi* tak můžeme chápat dvěma způsoby: buď pasivně, jak je uvedeno v tabulce výše, nebo absolutivně; pak věta *bhāvara chapāi hāsa paraḡaṭā* zní doslova takto: „včely byvše schovány objevily se labutě“, pokud absolutiv (*chapāi*) a participium prézentu (*paraḡaṭā*) mají různé původce děje (což se v staré hindštině stává velice často), nebo „schovavše včely objevují se labutě“, pokud labutě chápeme jako agens pro obě slovesa.

2. *kāgara putarī jaisa sarīrā*
papír panenka jako tělo
pavana urāi parī mājha nīrā
vítr odfoukat spadnout, pp v, do voda

Její tělo, jako papírová panenka, bylo odneseno větrem a spadlo do vody.

MSH: *us'kā śarīr kāgaz kī put' lī jaisā hai. havā kī urāi huī jal mẽ gir paṛī.*⁹⁷

V příkladu č. 2 povaha slovesa *urāi* rovněž není jednoznačná: ať už ho chápeme buď jako pasivum, nebo jako absolutiv: pokud se rozhodneme ve prospěch pasiva, bude nám vadit přítomnost původce děje (*pavana*), jenž v pasivních vazbách zpravidla chybí; rozhodneme-li se pro absolutiv, narazíme na dva různé původce děje – vítr (*pavana*) a tělo (*sarīrā*).

⁹⁶ PV 49.10.3

⁹⁷ PV 34.02.2

V případě interpretace *urāi* jako absolutivu bude věta znít: „Vítr odnesl její tělo jako papírovou panenku a ona spadla do vody.“

10.4 Modalita kauzativních pasiv

Stejně jako pasiva tvořená od základních slovesných kořenů mají pasiva od kauzativ modální funkce, ale – na rozdíl od těch prvních – je jejich repertoár dost omezený. Zatímco pasiva od základních kořenů vyjadřují modalitu ve velké většině případů, kauzativní pasiva u Džajasího jsou často neutrální, to znamená že slouží také původnímu účelu pasiv – deagentizaci děje:

1. *meru dhasamasai samūda sukhāi.*
 Hora Méru padat, 3. os. pres. m. oceán sušit, kz. pas.
 Méru se hroutí, oceán se vysušuje (je vysušován).
 MSH: *meru ap'ne sthān se dhās'ne lag'tā hai, samudr sūkh jātā hai.*⁹⁸

Co se týče modality, ve zkoumaném textu se mi u pasiv odvozených od kauzativních kmenů podařilo najít jenom externí možnost, nebo nejčastěji nemožnost, jako u analytických pasiv:

1. *jo tisa bujhai na samūda jala so bujhāi kata osa.*
 hasnout, pres. hasit,
 co f. žízeň 3. os. sg ne oceán voda to kz. pas. jak rosa
 Cožpak žízeň, co nezhasne ani pod vodou oceánu, může být uhašena rosou?
 MSH: *jo pyās samudr jal se nahī bujh'tī vah os se kyā bujhegī?*⁹⁹

2. *āgi bujhāi dhoi jala kāḍhaī.*
 oheň hasit, kz. pas. nést, abs. voda rameno, obl.
yaha na bujhāi āgi asi bāḍhai.
 tento ne hasit, kz. pas. oheň tohoto druhu růst, 3. os. pres.

Jiné ohně se hasí vodou přinesenou na ramenech, ale tento oheň jen narůstá a takto uhasit nejde.

⁹⁸ PV 01.14.6

⁹⁹ PV 42.01.c

MSH: *aur āg bujh jatī hai yadi jal le jākar us agni ke cārō or jal kī rekhā khīc dī jāy, par yah virahāgni aisī bhaṛh' tī hai ki bhujh' tī nahī.*¹⁰⁰

V příkladu č. 2 jsou obsažena hned dvě pasivní slovesa *bujhāi*. Vzhledem k tomu, že modalita v avadhštině a obecně v NIA jazycích není záležitostí morfologickou, nýbrž kontextovou, obě z nich můžeme chápat dvojí způsobem: buď jako neutrální pasiva, nebo jako pasiva zahrnující abilitativní modalitu. U druhého *bujhāi* lze s větší jistotou říct, že vyjadřuje externí abilitativní modalitu, ačkoli ta není nijak explicitně morfologicky vyznačena. Jde totiž o bolest odloučení, co pálí jako oheň a nejde uhasit, ustálený řečový obrat, kde negativní abilitativní modalita je skoro jistá: oheň není uhašen – nejde uhasit.

3. *agini bujhāi pāni sō tū rājā mana būjhu*
oheň hasit, kz. pas. voda s zajm. 2. os. sg král rozum rozumět, imp. 2. os. sg.

Uvědom si, ó králi: oheň se hasí / má hasit vodou.

MSH: *he rājā, man mẽ samajh lo, ki āg hī pānī se bujh jatī hai.*¹⁰¹

V češtině větu typu „Humr se jí speciálním přiborem“ chápeme tak, že způsob jedení humra je diktován stolní etiketou. Stejně tak lze v př. č. 3 uvažovat o deontické modalitě: oheň se obecně hasí vodou, tak to ve světě funguje. Otázka určení přesného odstínu modality je ovšem tématem pro další spekulace, a tak otázku, obsahuje-li „*agini bujhāi pāni sō*“ deontickou, nebo jen abilitativní modalitu, nechávám otevřenou.

¹⁰⁰ PV 19.06.3

¹⁰¹ PV 25.04.a

11. Závěr

Cílem této práce bylo popsat způsob tvoření pasiva ve staré avadhštině, jeho původ, a zjistit, které funkce plní. Během práce se zvoleným textem se prokázalo, že se pasivum ve staré avadhštině tvoří dvěma formálními prostředky: 1) pomocí afixů a flexe a 2) pomocí modálních sloves. Dále bylo zjištěno, že pasivní konstrukce ve větě jen velice zřídka znamená pouze potlačení agentu a zachovává neutrální, tj. nemodální význam. Prakticky vždy pasiva obsahují modalitu, jejíž druh se liší v závislosti na způsobu jejich tvoření. V rámci syntetických pasiv se modalita také liší v závislosti na konkrétním afixu.

V průběhu práce jsem dále zjistila, že kromě slovesných kořenů se pasiva odvozují také od kauzativních kmenů a také že zakončení kauzativních pasiv je homonymické s celou řadou jiných slovních druhů, což velice komplikuje jejich správnou identifikaci v textu.

Po zkoumání původu pasivních afixů *-ij-*, *-iji-* a *-i-*, *-ia-* jsem dospěla k názoru, že jeden z nich pochází ze staroindoárijského pasivního afixu *-ya-*, zatímco ten druhý se vyvinul z optativního afixu *-eyya-*. Existuje-li ve staré avadhštině optativ, jehož tvar je shodou okolností totožný s jedním z tvarů pasiva, anebo je-li *-ij-*, *-iji-* pouze optativní, zatímco skutečně pasivní je jen *-i-*, *-ia-*, je tématem pro další bádání.

Seznam použité literatury

- AGRAVAL, V.S. ed. *Padmāvat: Mul aur Sanjivani Vyakhya*. Chirgaon, 1961
- AUWERA, J. van der, PLUNGIAN, V.A., *Modality's semantic map. Linguistic Typology* 2, 1998, s. 79 – 124
- BEAMES, J. *A Comparative Grammar of the Modern Aryan Languages of India: to wit, Hindi, Panjabi, Sindhi, Gujarati, Marathi, Oriya and Bangali*. Delhi: Munshiram Manoharlal, 1966
- BLOCH, J., MASTER, A. tr. *Indo-Aryan: From the Vedas to Modern Times*. Paris: Adrien-Maisonneuve, 1965
- BUBENÍK, V., *The Structure and Development of Middle Indo-Aryan Dialects*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1996
- CALLEWAERT, W. M., *Dictionary of Bhakti: North Indian Bhakti Texts into Kkaṛī Bolī, Hindī and English*, 1. vyd. New Delhi: D.K. Printworld, 2009
- DAMODARA, *Ukti-vyakti-prakarana of Pandita Damodara: an elementary handbook of Sanskrit composition with parallel illustrations in old Kosali of the twelfth century*. Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1953.
- DHAR. L., *Padumāvati: A linguistic study of the 16th century Hindi (Avadhi)*. London: Luzac & Co, 1949
- GUPTA, M. P. ed., *Padmavat*. Allahabad: Bharati Bhandar, 1973
- GUPTA, M. P. ed., *Jayasi Granthavali*. Allahabad: Hindustani Akademi, 1952
- GRIERSON, G. A., SHIRREFF A. G. (tr.), *Padmavati of Malik Muhammad Jaisi*. Calcutta, 1944
- GRIERSON, G. A., DVIVEDI. M. S. (eds.) *Padumawāti of Malik Muhammad Jaisi*. Calcutta: The Baptist Mission Press, 1896
- GRIERSON, G. A. *Linguistic Survey of India*, 11 Vols. in 19 Parts. Vol. 6: Indo-Aryan Family: Mediate Group. Specimens of the Eastern Hindī Language. Delhi: Low Price Publ, 2005 (reprint of the 1905 ed.)
- KELLOGG, S. H. *A grammar of the Hindī language*. 3. vyd. Reader in Hindi, University of London, 1998
- LIPEROVSKIJ V. P. *Očerk grammatiky sovremennogo avadhi*. Moskva: Vostočnaja literatura RAN, 1995
- McGREGOR, R. S. *Hindi Literature from its Beggining to the Nineteenth Century*, Wiesbaden: Otto Harrassowits, 1984
- KHOKHLOVA, L.V. *The distribution of analytic and synthetic passives in Indo-European languages of western India*. In: R. Laury, G. R. McMenamin, S. Okamoto, V. Samīan, K.V. Subbarao (eds.), *Perspectives in linguistics. Papers in honor of P.J. Mistry*. New Delhi: Indian Institute of Language Studies, 2003, s. 139–158
- MACHÁČKOVÁ, E. *Vztah příčiny a následku vyjádřený slovesy způsobit, vést k, vyvolat aj*, in: Slovo a slovesnost, r. 43 (1982), číslo 2, s. 119–124
- MASICA, C. P. *The Indo-Aryan Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991
- SAKSENA, B. R. *Evolution of Awadhi: A Branch of Hindi*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1971

- STRNAD, J. *Morphology and Syntax of Old Hindī: Edition and Analysis of One Hundred Kabīr vānī Poems from Rājasthān*. Leiden-Boston: Brill, 2013
- SHUKLA, P. *Jāyasī kī bhāṣā*, Lakhnau: Viśvavidyālay Hindi Prakāśan
- SREENIVASAN, R. *The Many Lives of a Rajput Queen: Heroic Past in India, c. 1500–1900*. University of Washington Press, 2007
- TAGAR, G. V. *Historical Grammar Of Apabhramsa*. Poona: Deccan College Post Graduate And Research Institute, 1948
- TESSITORI, L.P. *Notes on the Grammar of the Old Western Rajasthani with Special Reference to Apabhramṣa and to Gujarati and Marwari*. Indian Antiquary, February 1914 - June 1916.
- WHITE, C. S. J. *Sufism in medieval Hindi literature*, History of Religions 5, č. 1, 1965, s. 114–132
- ZOGRAF, G. A. *Morfologičeskij stroj novych indoarijskich jazykov*. Glavnaja redakcija vostočnoj literatury izdatělstva „Nauka“. Moskva, 1976